

MARIA CZEREPANIAK-WALCZAK
Uniwersytet Szczeciński

ZESPÓŁ DS. POLITYKI SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

Bieżąca kadencja KNP PAN była czasem wdrażania w życie akademickie zmiany wynikających ze znowelizowanych ustaw (Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki i Ustawa Prawo o Szkolnictwie Wyższym) oraz ogłaszania licznych aktów wykonawczych do tych ustaw. Zmiany te, ich projekty i wdrożenia były przedmiotem dyskusji Zespołu zarówno w trakcie posiedzeń, jak i z użyciem mediów cyfrowych. Z tej drugiej formy korzystano zwłaszcza w okresie wakacyjnym, gdy zajęcie stanowiska wymagało podejmowania szybkich kroków.

Członkowie Zespołu uczestniczyli w przygotowywaniu materiałów będących przedmiotem posiedzeń KNP PAN. Problematyka polityki szkolnictwa wyższego była podejmowana na posiedzeniach Komitetu Nauk Pedagogicznych w 2012 (listopad), 2013 (marzec), 2014 (czerwiec) roku. Była też zaplanowana na wrzesień 2015 roku, jednakże planowane posiedzenie nie odbyło się.

Problematyka pracy Zespołu skupiona była na następujących trzech zagadnieniach: **Pedagogika jako dyscyplina naukowa i kierunek kształcenia, przemiany w edukacji akademickiej: projekty i praktyki oraz Studia doktoranckie**. W sprawozdaniu zagadnienia te przedstawione są z zachowaniem porządku merytorycznego i dopiero w obrębie każdego z zagadnień uwzględniany jest porządek chronologiczny.

Pierwsze zagadnienie było przedmiotem dyskusji nad usytuowaniem Pedagogiki w obszarze wiedzy i dziedzinie naukowej nauk społecznych. Według rozporządzenia MNiSW z 8 sierpnia 2011 pedagogika jako dyscyplina naukowa i kierunek kształcenia ulokowana została w tym obszarze i w dziedzinie nauk społecznych, podczas gdy znacząca część dorobku naukowego i problemów badawczych oraz treści kształcenia mieści się w naukach humanistycznych. Członkowie Zespołu argumentowali więc umiejscowienie Pedagogiki jako kierunku kształcenia w dwu obszarach wiedzy: humanistycznej i społecznej i poszukiwaliśmy przesłanek połączenia tych dwu obszarów wiedzy w nauki humanistyczno-społeczne. Wśród nich wskazywane były panele w programie Horizon 2020 (SSH – *Social Sciences & Humanities*) oraz w NCN (panel HS – Nauki Humanistyczne, Społeczne i o Sztuce), a także sekcja w Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów (Sekcja I Nauk Humanistycznych i Społecznych). Zda-

niem członków Zespołu zmiana w tym zakresie jest sprawą niecierpiącą zwłoki zarówno ze względu na działalność badawczą, jak i kształcenie pedagogów.

W zakresie **drugiego zagadnienia** przedmiotem prac była problematyka edukacji akademickiej, w tym koncepcje i projekty KRK, uzasadnienia zmiany paradygmatu z teleologicznego na wynikowy. Zagadnienie to było przedmiotem dyskusji głównie w kontekście administracyjnego wprowadzenia do edukacji akademickiej KRK na mocy rozporządzenia z dnia 2 listopada 2011 r. Zwracaliśmy uwagę na przejawy i konsekwencje praktyk wdrażania KRK, a zwłaszcza na administracyjno-biurokratyczne pozorowanie zmiany, orientację na interes ekonomiczny oraz na podejście mechanistyczne, z pominięciem wiedzy pedagogicznej. Dyskusje Zespołu skupione były na zadaniach i zobowiązaniach pedagogiki szkoły wyższej, takich jak: dydaktyka szkoły wyższej, społeczne funkcje uczelni, jej wychowawcze zadania, zwłaszcza w kontekście formalnych efektów w sferze kompetencji społecznych. Nie mniej ważne były zagadnienia edukacji międzykulturowej i osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Wyniki tej dyskusji były między innymi przedstawiane na posiedzeniu KNP PAN w Warszawie w marcu 2013 r. oraz w Lublinie w listopadzie 2013 r. Wnioski z dyskusji były podstawą sformułowania następującego stanowiska KNP PAN (6 marca 2013 r.):

✓ Ukierunkowanie na uzawodowienie w kształceniu i badaniach oraz tendencja do zmniejszania liczebności studentów na kierunkach humanistycznych i społecznych powodowana nie tylko zmianami demograficznymi zagraża marginalizowaniem tych obszarów nauki i kształcenia akademickiego, a w konsekwencji obniżaniem kapitału kulturowego i społecznego w kraju. Postulujemy, by w porozumieniu z innymi Komitetami Naukowymi PAN podkreślać rangę humanistyki i nauk społecznych w rozwoju społeczeństwa oraz przeciwstawiać się tendencjom, w tym działaniom władz uczelni, ograniczania liczebności studentów na kierunkach humanistycznych i społecznych;

✓ W trosce o jakość kształcenia akademickiego postulujemy zwiększenie przejrzystości prac PKA, a w szczególności udostępnianie informacji o konsekwencjach opinii i decyzjach MNiSW podejmowanych w wyniku opinii PKA odnośnie do kształcenia na kierunku *Pedagogika*

✓ W procesie zmian w kształceniu akademickim zwiększyć upodmiotowienie studentów poprzez zwiększanie ich świadomości prawnej oraz rzeczywiste włączanie ich w procesy decyzyjne odnośnie do uczestniczenia w kształceniu, w opracowywaniu planów i programów studiów.

Ponadto członkowie Zespołu przedstawiali swoje stanowiska na temat warunków kształcenia w szkole wyższej. W lipcu 2013 r. w związku z dyskusją nad projektem z dnia 16 lipca 2013 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz o zmianie niektórych innych ustaw członkowie Zespołu wyrazili opinię o wniosku powrotu do postulatu formułowanego w poprzedniej kadencji KNP PAN o prowadzenie studiów na kierunku pedagogika w dwu wersjach, a mianowicie: jako jednolite studia magisterskie oraz jako studia dwustopniowe. Zaproponowaliśmy, by taki wniosek zgłosić jako formalny głos w procesie kon-

sultacji społecznych, uprzedzając ogłoszenie ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego w formie komunikatu w Biuletynie Informacji Publicznej (a więc nie formie rozporządzenia, a jedynie komunikatu). Nasz postulat dotyczył tego, by jednolite studia magisterskie na kierunku były prowadzone w ramach profilu ogólnoakademickiego w tych uczelniach/wydziałach, które mają uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora.

Mogą stanowić szansę przygotowania do podejmowania pracy naukowej i studiów III stopnia. Projektowany zapis stanowi bowiem:

„18eb) profil ogólnoakademicki – moduły zajęć powiązane z realizowanymi w uczelni badaniami naukowymi, służące w przeważającym stopniu zdobywaniu przez studenta pogłębionej wiedzy”.

Ponadto wyrażone zostały uwagi pod adresem projektu wprowadzenia w kształceniu na profilu praktycznym modułów zajęć służących w przeważającym stopniu zdobywaniu przez studenta umiejętności praktycznych, w których ponad połowa programu kształcenia obejmuje zajęcia praktyczne kształtujące kompetencje społeczne i umiejętności praktyczne, w tym **umiejętności uzyskiwane drogą zajęć warsztatowych** (podkr. M. Cz-W), prowadzonych przez osoby posiadające doświadczenie zawodowe zdobyte poza uczelnią”.

W tym punkcie wątpliwości członków Zespołu wzbudzały dwie sprawy:

a) spełnienie tego warunku w procesie kształcenia nauczycieli, a jest ono przecież kształceniem praktycznym. Nie mamy wątpliwości co do znaczenia praktyk w kształceniu nauczycieli, ale według obecnie obowiązujących standardów spełnienie tego warunku jest niemożliwe,

b) drugą wątpliwość budzi określenie „zajęcia warsztatowe”. Zdajemy sobie sprawę z upowszechnienia się tego określenia, ale kalka językowa z języka angielskiego („workshop”) nie jest najlepszym określeniem dla zajęć praktycznych, ćwiczeń, zajęć laboratoryjnych, ... w szkole wyższej. Bez szkody dla wartości informacyjnej tego dodanego punktu można zrezygnować z tego określenia.

Trzecią grupę zagadnień będących przedmiotem pracy Zespołu stanowiły sprawy studiów doktoranckich. Przed posiedzeniem KNP PAN, które odbyło się w Poznaniu w dniach 12–13 listopada 2012 roku członkowie Zespołu dyskutowali aktualne problemy związane z organizacją studiów doktoranckich uznanych formalnie za studia III stopnia. w konkluzji dyskusji, w której prezentowane były wyniki badań prowadzonych przez członków Zespołu, sformułowana została opinia, że kształcenie doktorantów znajduje się w centrum wielu ważnych tematów współczesnych europejskich i światowych debat. W Polsce wciąż tkwimy w historycznej koncepcji traktowania doktoratu wyłącznie (a co najmniej głównie) jako wskaźnika kompetencji badawczych, a więc przygotowania do pracy *stricte* badawczej. Dlatego wciąż utrzymuje się przekonanie o tym, że najlepszą drogą kariery naukowej jest „terminowanie” u boku mistrza i nabywanie doświadczeń w środowisku, w którym pozostanie się „od pierwszej wypłaty do złotego zegarka”. Tymczasem, jak podkreślali członkowie Zespołu, coraz większą rolę odgrywa umiejętność organizowania warunków prowadzenia badań,

współpracy w zespołach badawczych (w tym interdyscyplinarnych), komunikowania i upowszechniania wyników badań, nie tylko w środowisku naukowym oraz stawiania nowych pytań badawczych wykraczających poza tradycyjne ramy dyscypliny, dziedziny i obszaru nauki. Podnoszone były też sprawy podoktorskich karier pedagogów i zasygnalizowano zagadnienie doktoratów zawodowych. Dane zgromadzone przez Zespół i dyskutowane na przełomie stycznia i lutego 2013 roku były prezentowane na posiedzeniu EUA CDE, które odbyło się w Warszawie w czerwcu 2013 r.

W dyskusji nad studiami III stopnia kluczowe było pytanie o status doktoranta: student, uczestnik VIII etapu edukacji całożyciowej czy młody badacz, aspirant do pierwszego stopnia naukowego nabywający specyficzne dla tej roli kompetencje. Polskie doświadczenia w organizacji i programach studiów doktoranckich były konfrontowane z doświadczeniami, trendami i kierunkami zmian w EOSW, zwłaszcza w kontekście projektów zgłaszanych na posiedzeniach EUA-CDE (European University Association – Council for Doctoral Education) takich jak efekty kształcenia, możliwość organizowania w Polsce szkół doktoranckich i warunków nabywania przez doktorantów kompetencji możliwych do przenoszenia do środowisk pozauczelnianych. W dyskusji akcentowane były niekonsekwencje w koncepcjach studiów doktoranckich w kontekście tradycyjnego pojmowania karier naukowych. Wyrażają się one we wskazanym (wyższym) wartościowaniu „terminowania” u boku mistrza w relacji do planów i programów studiów III stopnia podporządkowanych (nierzadko) interesom kadrowym uczelni/wydziału.

Szczególną uwagę skupiano na efektach doktoranckich studiów na kierunku/w dyscyplinie *Pedagogika*. Podejmowano również dyskusję nad koncepcją doktoratu zawodowego, jego istotą, potrzebą i możliwością wdrożenia tej koncepcji w kontekście obowiązujących w Polsce ustaw (Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki i Ustawa Prawo o Szkolnictwie Wyższym) oraz tradycji akademickiej. Praktyki tych państw, w których doktorat zawodowy funkcjonuje (m.in. Wlk. Bryt., USA, Dania) wskazują na jego użyteczność dla jakości praktyki w różnych dziedzinach (prawa, zarządzania, psychoterapii, edukacji). Członkowie Zespołu zwracali uwagę na potencjalne korzyści z uznania takiego tytułu oraz na konfuzje wynikające z nazwy uzyskanego dyplomu – na przykład: doktor edukacji, a także z korzyści z jego posiadania, zwłaszcza w odniesieniu do perspektyw zatrudnienia.

W ramach prac nad polityką szkolnictwa wyższego członkowie Zespołu dyskutowali kryteria awansu naukowego zapisane w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki. Przedmiotem dyskusji były wyniki sondażu przeprowadzonego wśród adiunktów Pedagogiki na temat ich przygotowania do funkcji promotora poprzez pełnienie funkcji promotora pomocniczego.

Przedmiotem dyskusji Zespołu były również inicjatywy ruchu Obywatele Nauki. Poza spotkaniami stacjonarnymi członkowie Zespołu pozostawali w stałym kontakcie mailowym. Kontakt ten był wykorzystywany do dyskutowania

spraw *ad hoc* wymagających zajęcia stanowiska. Przedmiotem takich dyskusji były projekty: założeń do Ustawy o zmianie ustawy o zasadach finansowania nauki oraz niektórych innych ustaw (2012 r.), projekt z dnia 16 lipca 2013 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz o zmianie niektórych innych ustaw, a także zmian następujących rozporządzeń MNiSW: w sprawie dokumentacji przebiegu studiów (kwiecień 2014 r.), planu wdrożenia otwartego dostępu do treści naukowych w Polsce (projekt z sierpnia 2014 r.), w sprawie systemu informacji w nauce (czerwiec 2015 r.), szczegółowych kryteriów i trybu przyznawania oraz rozliczania środków finansowych na naukę przeznaczonych na finansowanie współpracy naukowej z zagranicą (maj 2015 r.). Z satysfakcją należy odnotować fakt, że w bieżącej kadencji Komitetu projekty zmian legislacyjnych dotyczących nauki i szkolnictwa wyższego były kierowane do KNP PAN, o co członkowie Komitetu upominali się w poprzednich kadencjach.

Kontakty za pośrednictwem mediów cyfrowych utrzymywane były również w trakcie prac nad przygotowaniem publikacji. W czasie bieżącej kadencji opublikowaliśmy 2 prace zbiorowe poświęcone sprawom współczesnej edukacji akademickiej: „Fabryki dyplomów czy universitas? O ‘nadwiślańskiej’ wersji przemian w edukacji akademickiej” Kraków 2013 i „Kultura edukacji w szkole wyższej”, Warszawa 2015). Tematyka ta jest także treścią publikacji w czasopiśmie „Studia Pedagogiczne” t. LXVI/2013 PL.

Spośród licznych konferencji odbywających się pod patronatem KNP PAN dwie z nich były współorganizowane przez członków Zespołu: (Szczecin: „Szkoła wyższa. (R)e-wolucje. Kariery akademickie”, wrzesień 2014 oraz Białystok: „Kultura edukacji w szkole wyższej”, listopad 2014). Ponadto problematyka nauki i szkolnictwa wyższego była przedmiotem dorocznych konferencji KNP PAN i Dziekanów Wydziałów Pedagogicznych oraz KNP PAN i Komitetu Prognoz (2013). Członkowie Zespołu systematycznie współpracowali (a także uczestniczyli w pracach) z Zespołem Samokształceniowym Doktorów.

Mimo niepokojących nas praktyk zdobywania stopni i tytułów naukowych na Słowacji i zdawania sobie sprawy z zagrożeń z nich wynikających nie podejmowaliśmy formalnej dyskusji nad tym zagadnieniem. Zespół nie zajął formalnego stanowiska w tej sprawie.

Przedstawiony zakres problemowy oraz efekty prac Zespołu ds. polityki szkolnictwa wyższego wskazuje na potrzebę kontynuacji funkcjonowania takiego Zespołu. Dynamika zmiany w szkolnictwie wyższym i w organizacji nauki wymaga czynnego udziału przedstawicieli środowiska akademickiej Pedagogiki w proponowanych i podejmowanych inicjatywach władzy ustawodawczej i wykonawczej. Nie mniej ważne jest włączanie się akademickich pedagogów w przemiany w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego (EOSW – EHEA) oraz w Europejskiej Przestrzeni Badawczej (EPB-ERA).

